

ТИББИЁТ ФАЛСАФАСИ - ТИББИЁТШУНОСЛИК ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДАГИ НАЗАРИЙ-МЕТОДОЛОГИК АСОСИ

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14543661>

Муҳаммадов Н.Э.

фалсафа фанлари номзоди, профессор,
Тошкент педиатрия тиббиёт институти.

Аннотация: Мақолада тиббиёт фалсафасининг тиббий фанларнинг ривожланишида тутган назарий-методологик асоси таҳлил қилинган. Тиббиётнинг фалсафа билан боғлиқлиги, фалсафанинг тиббиёт фанидаги аҳамияти кўрсатиб берилган.

Калит сўзлар: Тиббиёт фалсафаси, инсон саломатлиги, синергетика, эпистемологик асос.

Инсоннинг соғ-саломат ҳаёт кечириши, энг аввало ўзи, оиласи ва жамият учун олий қадрият ҳисобланади. Хасталик эса жамият ривожига зарар етказиши. Шу сабабли ҳар бир давлат фуқароларининг соғ-саломат яшашлари учун шароит яратиш беришга ҳаракат қилади. Шунинг учун ҳам давлатимиз раҳбари Ш.М.Мирзиёев: “Сиҳат-саломатлик, ҳар бир инсон, бутун аҳолимиз учун ҳеч нарса билан ўлчаб, баҳолаб бўлмайдиган буюк неъматдир. Фақат соғлом инсон ва соғлом халқ мислсиз ишларга қодирлигини ҳаммамиз яшши англаймиз”¹, - деган эди. Шунинг учун ҳам бутун инсониятнинг саломатлигини сақлаш масаласини ҳал этиш биринчи навбатда жамият ҳаётининг тиббий соҳаси масъул ҳисобланади. Бу эса жамият ҳаётининг тиббиёт соҳасини нисбатан алоҳида борлиқ сифатида назарий ва амалий жиҳатдан ўрганишни тақозо этади. Мазкур масала билан умумий фалсафанинг бир қисми ҳисобланмиш тиббиёт фалсафаси шуғулланади.

Замонавий тиббиётнинг барча асосий назарияларини, уларнинг у ёки бу тарздаги барча умумий назарий тизимларининг асосий постулатлари ва позицияларини белгилаш масаласи тиббиёт фалсафасининг методологик аҳамиятга боғлиқ бўлган хусусиятлари билан боғлиқдир. Шу билан бир қаторда, амалга оширилаётган асосий фалсафий тадқиқотлар (фалсафий антропология, онг фалсафаси, ижтимоий фалсафа ва шу кабилар) асосида: *биринчидан*, инсон организмнинг атроф муҳит шароитларига

¹ Мирзиёев Ш.М. Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияси. Тўлдирилган иккинчи нашри. – Тошкент: «O‘zbekiston», 2022. – Б.210.

мослашувчанлигининг тиббий назарияси (мослашиш назарияси тиббиётнинг умумий биологик назарияси бўлиб, у нафақат нафақат биологик мослашувлар, балки ижтимоий мослашув билан ҳам шуғулланади, яъни инсоннинг ижтимоий ҳаётга мослашишини ҳам ўз ичига олади) ; *иккинчидан*, сабабий боғланишлар (детерминизм) назариясини (организмда юзага келадиган патологик жараёнларнинг сабабий боғланишлари ва келиб чиқадиган оқибатларининг алоқадарлигини); *учинчидан*, нормал (оптимал) ўзини ўзи бошқариш ва умумий патология назарияси ётади.

Ҳозирги замон илм-фанининг инсонни руҳий-биоижтимоий мавжудод сифатида талқин қилишини илмий асос қилиб олган ҳолда, уларга ташҳис қўйиш, даволаш, реабилитация қилиш назарияси сифатида клиник тиббиётнинг фалсафий асосларини “*даволаш фалсафаси*” деб аташ мумкин бўлади. Шу билан бир қаторда инсон организмга ташқи муҳитнинг турли-туман омиллари таъсирини ўрганадиган ва шу асосда касалликларнинг олдини олиш, соғлиқни сақлаш чоралари ва шу асосда қоидаларини ишлаб чиқишни “*профилактик тиббиёт фалсафаси*”нинг асоси сифатида қараш мумкин. Инсон саломатлигини сақлаш борасидаги миллий ва умуминсоний, моддий ва маънавий қадриятларнинг илмий-амалий фалсафий асосларини “*тиббиёт этикаси*”, “*деонтология*” ва “*валеология*” каби фанларнинг қонун ва категорияларида ифодаланадиган реалликлар ташкил қилади.

Замонавий фалсафа тиббий билимларнинг методологик асоси бўлиб, у турли хил йўсинда олиб борилаётган хусусий тадқиқотларни бирлаштириш ва уларни сифат жиҳатидан ўзига хос бир жонли тизим сифатида шахсни ҳар томонлама ўрганишда мунтазам равишда қўллаш учун мўлжалланганлиги билан ўзига хос аҳамият касб этади. Бунда диалектик усул замонавий шифокор фаолиятида биринчи ўринга чиқади, чунки у фақат касаллик, уни даволаш, олдини олиш ва реабилитация қилишнигина эмас, балки касалликнинг кечиши ва уни даволашнинг бутун даврига нисбатан ҳар томонлама тизимли ёндашувни таъминлайди.

Диалектик ёндашув инсон саломатлигини сақлашга нисбатан яхлит тизимли фикрлашга асосланган бўлиб, у қарама-қаршиликларни ажратишдан кўра, уларни бирлаштиради, шунингдек, умумий ва маҳаллий омиллар ўртасидаги муносабатни ҳисобга олади. Масалан, ҳатто қадимги шифокорлар ҳам инсон танасининг ажралмас эканлигини пайқашган ва агар унда бирон бир тана аъзоси (қисм) бузилган бўлса, унда бутун тана муайян даражада ўзгаради, унинг ажралмас тизим сифатида инсоннинг ҳаётий фаолиятига зарар етади, деб ўйлашган.

Бундан шундай хулосага келиш мумкинки, тиббиёт фалсафасининг вазифаси, албатта, тиббий билимлар билан боғлиқ ҳолда диалектиканинг маълум қоидаларини олиб келишгина эмас, балки унинг асосий мақсади талабаларга диалектикани аниқ табиий илмий ва клиник омилларини таҳлил қилишда қўллашни ўргатиш, сўнгра эгалланган билимлардан амалиётда диалектик тафаккур қилишни қўллаш қобилиятига эга бўлиш кўникмаларини ҳосил қилишдан иборат. Диалектик тафаккур қилиш усулини билмаган шифокор, у қанчалик яхши мутахассис бўлмасин, барибир инсон танасидаги соғлом ва хаста органларнинг кесишган жойларини, қарама – қарши патологик жараёнларни тўғри баҳолай олмайди, нари борса энг яхши ҳолатда интуитив равишда тўғри хулосага кела олиши мумкин бўлади. Бунинг ўзи инсоннинг саломатлиги ҳақида тўғри хулосалар чиқариш асосида аниқ ташхис қўйиш ва даволанишни бошлашга рухсат беришига камлик қилади.

Бугунги кунда турли билим соҳаларида, шунингдек замонавий тиббиётда қўлланиладиган диалектик усул биринчи навбатда тизимли фикрлашга асосланган. Умуман олганда, замонавий фанга хос бўлган тизимли ёндашув тиббиётда айниқса муҳимдир, чунки у ўта мураккаб бўлган тирик организмлар тизими билан ишлайди. Бу тизимнинг моҳияти ҳеч қачон инсон танаси органларининг бир биридан ажралган ҳолда оддий ўзаро таъсири ўтказиш доирасига кирмаслиги билан характерланади. Аслида, даволаш илмининг ўзи тирик тизимни бошқаришнинг ўзига хос назарияси ҳисобланади. Чунки даволаш инсоннинг ҳолатини психосоматик оптималлаштиришга қаратилган чора-тадбирлар тизимидир.

Демак, замонавий шифокор инсон танасининг мураккаб ўзаро боғлиқ тизимларини ўрганишга чуқурроқ кириб, табиатшунослик билимлари фалсафасида ишлаб чиқилган тизимлар назариясининг асосий қоидаларига амал қилиши шарт. Шундай қилиб, тиббиёт фалсафаси касаллик ҳодисасини таркибий ва функционал тизим жараёни сифатида кўриб чиқишни талаб қилади. Маълумки, тиббиётдаги патологик назарияда инсон организмнинг тузилиши морфология ва физиологиянинг бирлиги тамойиллари сифатида амалга оширилади. Бунда биологик тузилиш динамик субстратни (морфология объекти) "расмийлаштирилган" жараён (физиология объекти) билан бирлаштиради. Ҳозиргача тиббиётда инсон организмнинг тузилиши ва функцияларнинг бирлигини назарий тан олиш масаласи касалликнинг бошланиш даврида органлар ва тизимлардаги ўзгаришлар функционал бузилишлар деб аталадиган нарсалардан ташқарига чиқмаслигига ишонч билдирган ҳолда сақланиб келмоқда..

Замонавий биология ва тиббиёт, айниқса молекуляр биология, биофизика, генетика ютуқлари функционал касалликларнинг мавжудлигини ишончли тарзда инкор этишга, шунингдек ҳар қандай функция бузилишига мос келадиган морфологик субстратни топишга имкон беради. Шундай қилиб, тиббиётдаги тизим-функционал ёндашув индивидуал организмнинг тафсилотларини, қисмларини, жараёнларини ўрганишга, унинг тизимларининг функцияларини кўриб чиқишга ва яхлитликни унутмасликка, одамни "қисмларнинг механик конгломерати сифатида эмас, балки ўрганишга имкон берадиган тафсилотлар" сифатида қараб, ҳар бир аъзонинг органик равишда ёзилган тирик тизим, хусусан табиий ва ижтимоий ҳодиса эканлиги ҳақиқатлигини исботлашга хизмат қилади.

Тизимли усул билан қуролланган замонавий шифокор клиник тўшак организм эмаслигини унутишга ҳақли эмас, аммо бу ҳолда шифокор нафақат унинг кома ҳолатини, балки шахсий ва индивидуал хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда руҳий ҳолатни ҳам ҳисобга олиши керак бўлади. Худди шу нарсани диагностика муаммоси ҳақида ҳам айтиш мумкин. Бу эса диагностиканинг эпистемологик муаммоларини таҳлил қилишни, касалликнинг ижтимоий-маданий "фонини" ҳисобга олган ҳолда диагностика хатоларининг субъектив ва объектив сабабларини таҳлил қилишни ҳам ўз ичига олади.

Синергетиканинг илмий аппарати ёрдамида организмни унинг қисмларининг ўзаро таъсирининг махсус тури билан тавсифланган ажралмас очиқ тизим сифатида ўрганиш таклиф этилмоқда. Орган, тўқима ва ҳоказоларда ҳар қандай патологик ўзгариши нафақат бу органнинг, балки бошқаларнинг ҳам бузилиш манбаи бўлиб хизмат қилади, шу билан бирга инсон танаси тизимлари ва органларининг одатий алоқалари бузилади ва ривожланишини башорат қилиш қийин бўлган янги патологик алоқалар пайдо бўлади. Шунга мос равишда касаллик шакллари башорат қилишга ҳаракат қилиб кўриш мумкин бўлади..

Синергетика ғояларини тиббиётда қўллашнинг одатий мисоли инсон танаси қисмларининг геокосмик омиллар билан ўзаро таъсири жараёнларини ўрганишдир. Геокосмик тизимлар ҳам, одамлар ҳам диссипатив тизимлардир (очиқ, яъни ташқи муҳит билан материя ва энергияни ўзаро таъсир қилиш ва алмашиш).

Геокосмик омиллар мажмуаси инсон танаси тизимига таъсир кўрсатишга қодир: лейкограммаларнинг ўртача ойлик корреляцияси, электролитлар баланси, қон ферменти ҳолати космик нурларнинг ўртача ойлик динамикаси билан синергик (мос равишда боғлиқ). Тадқиқотлар шуни кўрсатдики, биологик тизимлар фавқулудда ўзини ўзи ташкил этиш ва атроф-муҳит омилларининг

ўзгаришига динамик мослашиш хусусиятларига эга. Бу эса олинган бетартиблик тизими буюртма, ўз-ўзини ташкил этиш жараёни билан қопланади.

Шундай қилиб, синергетика нафақат билиш, балки маълум бир ҳолатда одамни психосоматик мавжудот сифатида тушуниш ва даволаш усулига айланади. Синергетика инсон ва табиат ўртасидаги янги мулоқотни, янги воқеликни яратишни талаб қилади. Шуни тан олиш керакки, синергетика диалектика ва тизимлар назарияси билан чамбарчас боғлиқ бўлиб, асосан эволюция, изчиллик, ўзаро таъсир муаммоларини, шунингдек, тасодиф, зарурат ва ҳақиқат омилларини ҳисобга олган ҳолда уларнинг категорик аппаратларидан фойдаланади.

Афсуски, назарий тиббиётнинг ҳозирги ҳолати (касаллик ҳақидаги таълимот, компенсацион ва адаптив жараёнлар, бузилган функцияларни қоплаш механизмлари, танадаги қисмларнинг алоқалари ва муносабатлари ва бошқалар.) назарий тиббиёт бугунги кунда ҳали кенг қамровли билим эмаслигини ва ҳали ҳам алоҳида парчалар шаклида тақдим этилганлигини, аммо ажралмас тизим эмаслигини айтишга имкон беради. Канадалик шифокор **Ганс Гуго Бруно Селье** ўзининг "Бутун организм даражасида" (1972) асарида шундай ёзган: "ҳаёт унинг таркибий қисмларининг оддий йиғиндиси эмас... сиз қанчалик кўп ажралсангиз ... тирик комплекслар, сиз биологиядан қанчалик узоқлашсангиз ва охир-оқибат сизда жонсиз табиатнинг улуғвор, абадий ва кенг қамровли қонунлари қолади..."². Умуман тирик табиат ҳақидаги билимда доимо қарама – қаршилиқ пайдо бўлади - элементаризмдан бутунликка ва иккинчисидан яна элементар парчаланишга мойилдирлар.. Тадқиқотчиларнинг фикри муқаррар равишда немец файласуфи **Фридрих Вильгельм Йозеф Шёллинг** томонидан қайд этилган когнитив парадоксга дуч келади: «... агар қисмлардан олдин бутунни қандай билиш керак, агар у бутундан олдинги қисмларни билишни ўз ичига олса... тиббиёт фанига хос бўлган тафсилотларни, синчковлик билан ўрганиш, албатта, тиббий билимларнинг ривожланишига ҳисса қўшади, аммо деярли тиббиётнинг турли бўлимлари бўйича хусусий билимларни мантикий ва экспериментал асосланган назарий тизимга (умумий патология деб аталадиган) умумлаштиришнинг тўлиқ йўқлиги замонавий тиббиётнинг ривожланишига тўсқинлик қилади»³.

Фалсафий таълимотга доимий таянмасдан фаннинг умумий методологияси (фалсафий антропология, онг, когнитив фаолият муаммолари ва бошқалар бўйича тадқиқотлар.), турли хил фактлардан замонавий тиббиётнинг

² Ганс Гуго Бруно Селье . На уровне целого организма, М.: Прогресс, 1972 – С.69.

³ Фридрих Вильгельм Йозеф Шёллинг. Изложение моей системы философии. — СПб.: Наука, 2014.-С.264 с.,Философия откровения. — СПб.: Умозрение, 2020.- С. 888.

ягона изчил назарий асосини яратиш деярли мумкин эмас. . Шифокор - клиницист ҳар бир аниқ ҳолатда энг мақбул ва самарали ҳаракат қила олади, агар у нафақат шахсий билимларга, балки тананинг умумий қонунларини билишга таянса, у одамни мураккаб био-ижтимоий тизим деб ҳисобласа.. Чунки, ушбу муаммони ҳал қилиш фақат фалсафий ва тиббий билимларни синтез қилиш орқали, тиббиёт фанининг фактик материални нуқтаи назардан талқин қилиш ва тиббиёт фалсафасининг ваколати ва мақсади бўлган фалсафий билимлар призмаси орқали амалга оширилади.

Тиббиётнинг дунёқараш асосларига тиббиёт объектига татбиқ этилган материянинг умумбашарий хусусиятлари ва қонуниятларини акс эттирувчи принциплар, қонунлар ва категорияларнинг бутун мажмуаси киради (диалектика қонунлари, алоқа ва ривожланиш тамойиллари, яхлитлик, структураллик, детерминизм). Тиббиётнинг эпистемологик асосларига шифокорнинг когнитив фаолияти тамойиллари тўплами, тиббиётда гипотезалар ва назарияларнинг ривожланиши ва ўзгариши қонунлари, илмий билиш усуллари тизими киради. Бунга ҳақиқатнинг конкретлиги принципи, билишдаги мантикий ва тарихийлик, назария ва экспериментнинг бирлиги, эски ва янги назария ўртасидаги муносабатни акс эттирувчи ёзишмалар принципи дохил бўлади.

Тиббиёт фанининг эпистемологик асослари тизими индукция ва дедукция ўртасидаги боғлиқликни, назарияларни қуришнинг турли усуллариининг мазмуни ва имкониятларини, тиббиётда моделлаштириш муаммосини очиб беради. Тиббиёт фанининг социологик асосларига ушбу фаннинг умумий инсон билимидаги ўрнини, ижтимоий эҳтиёжлар ва манфаатларини қондириш нуқтаи назаридан унинг мақсади ва вазифасини, тиббиёт фанлари, ахлоқ, санъатнинг ўзаро боғлиқлигини ифодаловчи принциплар ва усуллар тизими киради. Тиббиёт социологияси эса илмий назариянинг ҳаракатлантирувчи кучлари ва ривожланиш жараёнларини ижтимоий ҳодиса сифатида ўрганиш билан шуғулланади.. Бизнинг вазифамиз ушбу асосларнинг барчасини таҳлил қилишни эмас, балки услубий асосларини тадқиқ қилишни ўз ичига олади. Тиббиёт фалсафаси қонун ва категориялари тиббиёт илмининг методологик асослари сифатида ҳар бир назариянинг тузилишига органик равишда киритилган бўлиб, уларсиз унинг яхлитлигини, нисбий тўлиқлигини, дунёқарашлик, эпистемологик ва социологик томонларини очиб бера олмайди.

Ўзбек фалсафаси тадқиқотнинг умумий методологиясида илмий дунёқарашнинг умумий назарий ядросини ривожлантиради, назариянинг ривожланиш истикболларини, унинг сиёсий, ҳуқуқий, ахлоқий ва эстетик жиҳатларини очиб беради. Тиббиётнинг методологик муаммолари тиббиёт

ривожланишининг ички мантиғи туфайли ҳам, фалсафий назария ва тиббиёт (табиий) фанлари туташган жойда ҳам пайдо бўлади; иккала ҳолатда ҳам улар билимларни бирлаштиришнинг махсус шакли — илмий билимларнинг услубий интеграцияси сифатида ишлайди. Услубий интеграция - бу илмий замонавий диалектика тамойилларидан фойдаланган ҳолда ўрганилаётган объектнинг универсал хусусиятлари даражасида туғилган XXI асрнинг янги илмий йўналиши ҳисобланади.

Тиббиёт фалсафасининг методологик моҳияти тиббиёт назариясининг услубий асоси сифатидаги ролини, тиббиёт назариясидаги умумий биологик ва фалсафий асосларнинг нисбатини очиб беради. Тиббиёт учун маълум бир тадқиқот объекти ва предметиға эга бўлган амалий фан сифатида унинг фалсафий муаммолари сони, шунингдек, унинг асослари тизимиға киритилган энг муҳим принциплар тўплами чексиз эмас, шунинг учун ҳам бу муаммоларни бизнинг кунларимиздаги умумий маънода ҳал қилиш мумкин, ҳолос.

Янги Ўзбекистонни барпо этишдаги энг устувор вазифалардан бири бу мамлакатимизда мавжуд бўлган соғлиқни сақлаш тизимини ислоҳ қилишдан иборатдир. Давлатимиз раҳбари Ш.М.Мирзиёевнинг мамлакатимиздаги мавжуд ҳолат тўғрисида: «Соғлиқни сақлаш тизимида самарадорлик ва аҳолиға қулайликларни ошириш бўйича ҳали кўп иш қилиш керак. Жойларда ўтказилган сўровларда бор-йўғи 13 фоиз аҳоли тиббиётдаги ижобий ўзгаришларни сезаётганини айтган, ҳолос ва бу соҳадаги ишлар самарасининг юксалишиға имкон бермаётган қатор тизимли муаммолар борлигидан далолат беради», - деган эди. Ўтказилиши куталаётган ислоҳотларнинг мазмунини қуйидагилар ташкил қилади.

«Соғлиқни сақлаш соҳаси ривожига салбий таъсир кўрсатаётган ҳолатларға барҳам бериш ва мавжуд муаммоларни бартараф этиш борасида устувор вазифалар қуйидагилардан иборат: соғлиқни сақлаш соҳасидаги миллий қонунчиликни уни-фикациялаш ҳамда тиббий хизмат сифатини ошириш ва беморлар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш; тиббиёт ходимларининг масъулияти ва ҳимояланганлигини кучайтиришға қаратилган тўғридан-тўғри таъсир қилувчи қонунларни қабул қилиш; ҳудудларда соғлиқни сақлашни ташкил этишнинг кластер моделини шакллантириш, тиббиёт ва фармацевтика муассасаларини аккредитация қилиш, шифокорлик ва фармацевтик фаолиятни лицензиялаш тизимини жорий этиш; тиббиёт соҳасини молиялаштириш тизимини такомиллаштириш, давлат томонидан кафолатланган бепул тиббий ёрдам ҳажминини белгилашда маҳаллий хусусиятларни ҳисобға олиш; тиббий хизматлар учун клиник харажат гуруҳлари бўйича “ҳар бир даволанган ҳолат” учун тўлаш тизимини ҳамда киши бошиға

молиялаштиришнинг янги механизмларини, шунингдек, мажбурий тиббий суғуртани босқичма-босқич жорий этиш; тиббий генетикани, аёллар ва болаларга шошилиш ва ихтисослашган тиббий ёрдамни ривожлантириш асосида, замонавий скрининг дастурларини жорий этиш, “Она ва бола” ҳудудий кўп тармоқли тиббиёт мажмуалари ва маълумотлар тизимлари-нишакллантириш асосида оналик ва болаликни муҳофаза қилиш тизимини такомиллаштириш...» кабилардан иборат.

Ш.М.Мирзиёевнинг таъкидлашича: «Бизни доимо қийнайдиган, тинчлик бермайдиган орзу-ния- тимиз, Яратгандан сўрайдиган энг катта тилак-илтижомиз шуки, бетакрор, гўзал, саховатли Янги Ўзбекистонимизда, албатта, ҳар томонлама соғлом, ўзининг куч-қудрати, баркамоллиги билан ўзгаларнинг ҳавасини уйғотадиган авлодлар яшаши керак.

Мамлакат соғлиқни сақлаш тизими, аҳолига кўрсатиладиган тиббий хизматларни янада мақбуллаштириш ва аҳолининг узоқ умр кўришини таъминлашга йўналтирилган **“Ақдли тиббиёт” концепцияси** ишлаб чиқилади ва жорий этилади. ... Тиббиёт соҳасини тубдан ислоҳ қилишнинг ҳукуқий асосларини кучайтиришга қаратилган **“Соғлиқни сақлаш кодекси”**ни қабул қилиш давр тақозосидир».⁴

Хулоса ўрнида улуғ мутафаккир ва буюк шоир Алишер Навоийнинг: «Табиб ўз фанининг моҳир билимдони бўлиши; беморларга раҳм-шафқат билан муомала қилиши; асли тиб илмига табиати келишмоғи, донишмандлар сўзига риоя қилиб, уларга эргашмоғи; мулойим сўз ва бемор кўнглини кўтарувчи, андишали, хушфеъл бўлмоғи керак. Ўткир ва шафқатли табиб Исога ўхшайди. Исонинг иши чиққан жонни дуо билан танга киритиш бўлса, бунинг иши эса тан- дан чиқмоқчи бўлган жонни даво билан чиқармаслиқдир. Бундай табибнинг юзи хасталар кўнглида севимлидир; сўзи эса, беморлар жонига ёқимлидир. Унинг ҳар бир нафаси беморларга даво; ҳар қадами эса, хасталарга шифодир. Унинг юзи на- жот келтирувчи Хизрни, берадиган шарбати эса тириклик сувини эслатади.

Табиб агар, ўз касбида моҳир бўлса-ю, аммо ўзи бадфеъл, бепарво ва кўпол сўз бўлса, беморни ҳар қанча муолажа қилганда ҳам, барибир унинг миждоғида ўзгариш пайдо қила олмайди. Табобат фанидан саводсиз табиб худди жаллоднинг шогирди кабидир. У тиғ билан ўлдирса, бу заҳар билан азоблайди. Шубҳасиз, жаллод бундай табибдан яхшироқдир: зеро, у гуноҳкорларни ўлдиради, бу эса бегуноҳларни ҳалок қилади. Ҳеч бир гуноҳкор жаллод қўлида хор бўлмасин; ҳеч бир бегуноҳ касалманд бундай табибга зор бўлмасин.

⁴ Мирзиёев Ш.М. Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияси. Тўлдирилган иккинчи нашри. – Тошкент: «O‘zbekiston», 2022. – Б.214-217.

Байт:

Ширин сўзли моҳир табиб тан хасталигига шифодир,

*Бадфеъл, сержаҳл ва саводсиз табиб эса эл жонига балодир.*⁵

⁵ Алишер Навоий. Маҳбуб ул-қулуб. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2019. – Б.39-40.